

KORTE MEDEDELING

Carex bohémica (Cyperaceae) – Cyperzegge, nieuw voor Nederland

J. Diemeer¹, J. Koopman²

Key words

Ammoglochin
Argyroglochin
Carex davalliana
Carex pseudocyperus
Carex-hybriden
Ceratocystis
Ovales
Phaestoglochin
Vignea

Abstract – The first author found *Carex bohémica* at a private estate in the Province of Noord-Brabant on 19 August 2022, a species which had never been found before in the Netherlands. The site concerns a natural place of this species, which was previously found in Belgium in 2010.

Samenvatting – Op 19 augustus 2022 vond de eerste auteur op een particulier landgoed in Noord-Brabant *Carex bohémica* (Cyperzegge), een soort die nooit eerder in ons land was aangetroffen. Het betreft een natuurlijke standplaats van deze soort, die in 2010 ook in België is gevonden.

Publicatiedatum – 10 oktober 2023

INLEIDING

De flora in Nederland is en wordt middels inventarisaties, onder andere door FLORON, zeer goed onderzocht. Dit geldt zeker voor het geslacht *Carex* L. (Cyperaceae). De laatste jaren zijn er diverse publicaties geweest betreffende dit toch als lastig bekend staande geslacht. Koopman (2010) gaf een overzicht van alle hybriden in ons land en Koopman (2015) over alle ingevoerde soorten. Koopman & Więclaw (2016, 2017, 2019) reviseerden al het materiaal in het herbarium van Naturalis Biodiversity Center te Leiden (L) van de notoir lastige *Carex*-secties *Ammoglochin* Dumort., *Phaestoglochin* Dumort. en *Ceratocystis* Dumort. De nieuwste druk van de Heukels' Flora van Nederland (Duistermaat 2020) is wat *Carex* betreft nomenclatorisch geheel in overeenstemming met *Carex* Europaea (Koopman 2022) en met de behandeling van *Carex* in het tweede deel van de Nova Flora Neerlandica (Koopman et al. 2022).

In de loop der jaren zijn er in ons land zo nu en dan nieuwe *Carex*-hybriden en nieuw aangevoerde soorten gevonden, maar in de eenentwintigste eeuw was er tot nu toe slechts

sprake van één nieuwe inheemse soort, *Carex davalliana* Sm. (Veenzegge), alhoewel de auteurs een onopzettelijke aanvoer niet geheel uitsluiten (Weeda et al. 2006). Het was derhalve een zeer grote verrassing toen de eerste auteur op 19 augustus 2022 bij toeval een populatie van *Carex bohémica* Schreb. ontdekte op een particulier landgoed in Noord-Brabant op slechts één kilometer van de Belgische grens.

Carex bohémica is een vooral Centraal-Europese soort en is zó afwijkend van andere zegges, dat men hem in een grijs verleden zelfs in een apart geslacht plaatste als *Schelhammeria capitata* Moench. Recent onderzoek heeft evenwel aangetoond dat deze soort gerekend dient te worden tot *Carex* sectie *Argyroglochin* Dumort., voorheen *Ovales* Kunth genoemd (Hendrichs et al. 2004).

Carex bohémica

Hieronder wordt een uitvoerige beschrijving van deze nieuwe *Carex*-soort in Nederland gegeven, min of meer in de stijl

¹ Donkerelaan 56, 2061JP Bloemendaal, Nederland;
e-mail: jacodiemeer@gmail.com

² ul. Kochanowskiego 27, 73-200 Choszczno, Polen;
e-mail: jackoopman@e-cho.pl

e-mail for correspondence: jacodiemeer@gmail.com

zoals de soorten behandeld zijn in de Nova Flora Neerlandica (Koopman et al. 2022).

Subgenus *Vigneia* (P.Beauv. ex T.Lestib.) Heer, *Mitth. Geb. Theor. Erdk.* 1: 426. 1836.

Sectie *Argyroglochin* Dumort., *Fl. Belg.*: 146. 1827.

Synoniem: *Ovales* Kunth.

Planten polvormend. Bloeiwijze meerarig, gelijkarig.

Chater (1980) en Egorova (1980) gebruikten voor deze sectie de naam *Ovales* (Kunth) Christ, Jermy et al. (2007) de naam *Ovales* (Kunth) H.Christ en Mastroguseppe et al. (2002) de naam *Ovales* Kunth. Naar onze mening is voor dit taxon de sectie *Argyroglochin* Dumort. evenwel eerder en valide beschreven en de naam *Argyroglochin* verdient daardoor prioriteit.

In Nederland is de sectie thans vertegenwoordigd met twee inheemse soorten, *Carex leporina* L. (Hazenzegge) en *C. bohemica*. Vijf andere vertegenwoordigers in ons land zijn geïntroduceerd vanuit Noord-Amerika: *Carex bebbii* (Olney ex L.H.Bailey) Fernald, *C. crawfordii* Fernald, *C. muskingumensis* Schwein., *C. scoparia* Schkuhr ex Willd. en *C. tribuloides* Wahlenb. Hiervan wordt *C. crawfordii* (Amerikaanse hazenzegge) als ingeburgerd beschouwd. De sectie *Argyroglochin* is in Noord-Amerika vertegenwoordigd met rond de 80 dikwijls sterk op elkaar gelijkende soorten (Mastroguseppe et al. 2002).

Carex bohemica Schreb., *Beschr. Gräs.* 2: 52. 1772. | Cyperzegge — Fig. 1 & 2.

Synoniem: *Carex cyperoides* L., *Syst. Veg.*, ed. 13.: 703. 1774.

Plant eenhuizig, kaal, polvormend, een- of meerjarig, geelgroen. Bladeren 3–15 cm × 1,5–2,5 mm, heldergroen tot geelgroen, vlak en slap, aanvankelijk langer, later even lang of iets korter dan de bloeiwijze; huidmondjes aan de onderzijde; tongetje afgerond, stomp, met bruinvliezige, opstaande rand. Bloeistengels (5–)20–50(–60) cm × 2 mm, glad, driekantig, bebladerd, hol. Bloeiwijze 1,5–2,5 cm in diameter, bolvormig, hoofdjesachtig, gelijkarig, met vele samengedrongen aartjes, jong heldergroen tot geelgroen, later bleekgroen tot lichtbruin; vrouwelijke kafjes 3–5 × 1 mm, ½ tot half zo lang als het urntje, met vliezige rand, geleidelijk versmald in een uittredende middennerf; 2–5 schutbladen onder de bloeiwijze, net als bij het geslacht *Cyperus* L., onderste schutblad ver boven de bloeiwijze uitstekend, 3–15 cm lang. Urntjes 7–10 × 1 mm, bleekgroen, later lichtgeel, kaal, gesteeld, gevleugeld, onduidelijk generfd, getand en bovenaan versmald tot een tweetandige, 4,5–6,5 mm lange snavel. Nootjes 1,3 × 0,8 mm, glanzend, lichtbruin; stempels 2. Bloeitijd: Juli-oktober; een relatief erg laat bloeiende zegge.

Chromosoomgetal: 2n = ca. 60, 62–64, 80, waarbij 80 het meest voorkomt.

Standplaats — *Carex bohemica* is een pioniersoort, te vinden op het slib van tijdelijk drooggevalen bodems, vooral van vennen, poelen en visvijvers, maar ook in terreindepressies, vaak met een ogenschijnlijk vrij triviale begroeiing, zoals *Juncus bulbosus* L. (Knolrus), *Eleocharis palustris* (L.) Roem. & Schult. (Gewone waterbies) en *Gnaphalium uliginosum* L. (Moerasdroogbloem). Heß et al. (1967) noemen *C. bohemica* kenmerkend voor de associatie van *Eleocharietum obovatae* Moor 1936.

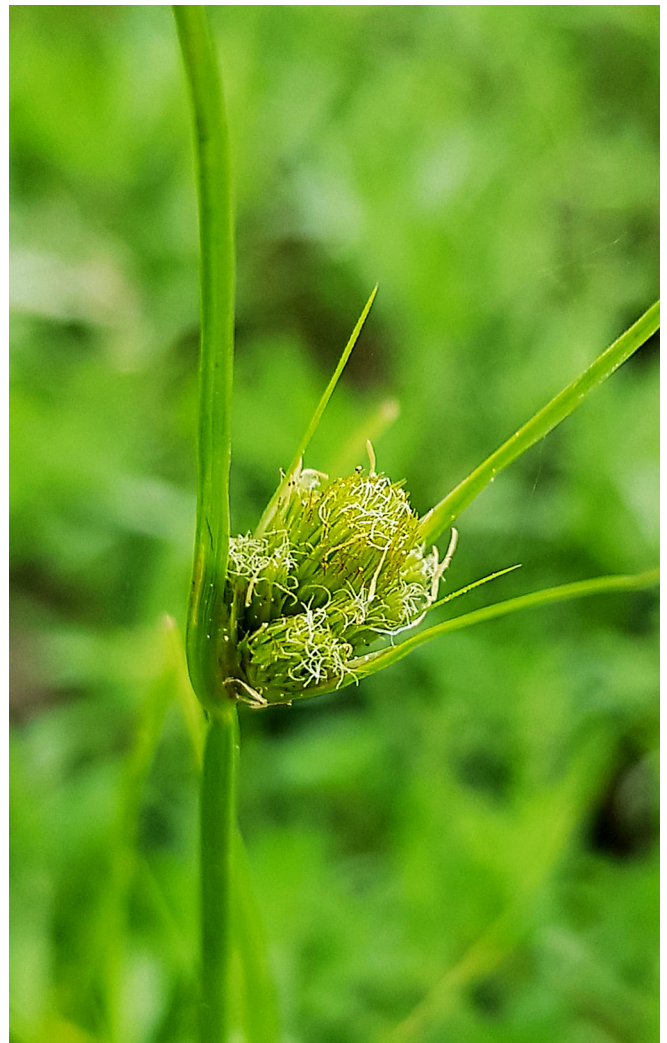

Fig.1. Detail van de bloeiwijze van *Carex bohemica* Schreb. (Cyperzegge) op het Landgoed Groote Meer (Gemeente Woensdrecht, Noord-Brabant). Foto: J. Diemeer.

Mondiale verspreiding — Eurazië tot Japan, aangevoerd op de Azoren en in Zweden. Wijdverspreid in Europa, enkel ontbrekend op IJsland, in het Verenigd Koninkrijk en in de meeste Middellandse Zee-landen. De soort is vrijwel overal minder algemeen, maar kan soms tijdelijk massaal optreden.

Verspreiding in Nederland — Uiterst zeldzaam. *Carex bohemica* is in augustus 2022 gevonden op de Brabantse Wal op het particuliere Landgoed Groote Meer, gemeente Woensdrecht (Noord-Brabant). Dit landgoed heeft een totale oppervlakte van ongeveer 400 ha, waarvan 350 ha bos en 50 ha bestaand uit een ven dat al sinds 12 jaar zo goed als droog ligt. In het verleden zijn hier ecologische herstelmaatregelen uitgevoerd, zoals grootschalig afplaggen. Ook is er een ondergrondse wateraanvoer aangelegd vanuit het Stappersven op de Kalmthoutse Heide, dat evenwel ook al jaren (te) droog staat. Momenteel bestaat de vegetatie uit een vrij droge, zanderige buitenring met *Erica tetralix* L. (Gewone dophei), *Molinia caerulea* (L.) Moench (Pijpenstrootje) en *Logfia minima* (Sm.) Dumort. (Dwergviltkruid), hectares met *Littorella uniflora* (L.) Asch. (Oeverkruid), *Illecebrum verticillatum* L. (Grondster), *Corrigiola litoralis* L. (Riempjes) en *Drosera intermedia* Hayne (Kleine zonnedaauw), en een relatief natter centrum met massaal *Iris pseudacorus* L. (Gele lis), waartussen plaatselijk ook veel *Littorella uniflora*, *Pilularia globulifera* L. (Pilvaren) en *Helosciadium inundatum*

Fig. 2. De vinder Jaco Diemeer in het 'badkuipje' met *Gnaphalium uliginosum* L. (Moerasdroogbloem) en de populatie van *Carex bohemica* Schreb. (Cyperzegge) op het Landgoed Groote Meer (Gemeente Woensdrecht, Noord-Brabant), met op de achtergrond de massale vegetatie van *Iris pseudacorus* L. (Gele Iis). Foto: T. van Trigt.

(L.) W.D.J.Koch (Ondergedoken moerasscherm). Binnen dit centrale deel liggen een paar nog weer iets nattere 'eilanden' met *Lythrum portula* (L.) D.A.Webb (Waterpostelein) en *Juncus bulbosus*. En dáár weer binnen ligt een allerdiepste 'badkuipje' met *Gnaphalium uliginosum*, waarin een 500-tal planten van *Carex bohemica* staat.

Al met al betreft het dus duidelijk een natuurlijke groeiplaats op een plek waar zelden of nooit floristen (mogen) komen kijken, en zeker niet eind augustus zoals de eerste auteur dat in 2022 deed. Hij zag toen ook dat zaden van *C. bohemica*, na een paar flinke onweersbuien voorafgaand aan zijn bezoek, op de vindplaats waren ontkiemd. Uitplanten of inzaaien van *C. bohemica* kan dan ook worden uitgesloten.

Naam — De Nederlandse naam Cyperzegge of Lage cyperzegge verwijst naar de overeenkomst in bloeiwijze met die van het geslacht *Cyperus* (Cypergras), evenals het epitheton van het synoniem *Carex cyperoides*.

De Nederlandse naam van *Carex bohemica* is wat ongelukkig gekozen, omdat deze soort tot het subgenus *Vignea* behoort en de soort met een daarop gelijkende Nederlandse naam *Carex pseudocyperus* L., met de Nederlandse naam Hoge cyperzegge, tot het subgenus *Carex* behoort. De keuze van deze twee Nederlandse namen is dus wat verwarrend en ons inziens derhalve minder gelukkig gekozen dan bijvoorbeeld die voor Kleine en Grote brandnetel (respectievelijk *Urtica urens* L. en *U. dioica* L.).

Fig. 3. Een bodembedekkende populatie van *Carex bohemica* Schreb. (Cyperzegge) op een drooggevalle visvijveroever nabij Górzyn, West-Polen. Foto: P. Kobierski.

De wetenschappelijke naam *Carex bohemica* verwijst naar Bohemen, tegenwoordig een regio in Tsjechië.

Identificatie — *Carex bohemica* is een opvallend heldergroene tot geelgroene, polvormende soort, met compacte bloeiwijzehoofdjes met een lang onderste schutblad, en is vaak massaal aanwezig op (tijdelijk) droogvallende bodems van vennen, poelen, terreindepressies en (vis)vijvers. Hij bloeit voor een *Carex* relatief laat in het seizoen, namelijk van juli tot oktober.

Carex bohemica vormt geen hybriden en is eigenlijk niet te verwarren met enige andere inlandse *Carex*-soort.

DISCUSSIE

De determinatie van enig verzameld materiaal is inmiddels bevestigd door Leni Duistermaat (Naturalis, Leiden) en de tweede auteur, Jacob Koopman. *Carex bohemica* is nooit eerder in ons land aangetroffen, dat wil zeggen: er is (ons) geen inlands herbariummateriaal bekend in Leiden, noch zijn er meldingen van de soort in Nederland gevonden in de literatuur. Wel groeide de soort ooit, tot rond 1910, in België in de Oostelijke Kempen tussen Hasselt en Genk (Limburg), waar hij sindsdien als uitgestorven werd beschouwd. De soort werd echter in 2010 opnieuw gevonden bij Bokrijk bij Genk, op de drooggevalle bodem en oever van visvijvers (Berten & Nagel

2012). Dit betreft dus duidelijk een natuurlijke standplaats, zoals de tweede auteur deze habitat van de soort ook kent uit westelijk Polen (Fig. 3). De habitat in België komt volkomen overeen met die in Nederland, zodat ook hier zonder twijfel sprake is van een natuurlijke standplaats. Bij toenemende waakzaamheid op dit soort plekken, dus drooggevalle vennen, poelen, visvijvers en dergelijke, en dan met name vanaf juli tot oktober, verwachten de auteurs meer vondsten van deze interessante *Carex*-soort en in Nederland en België. Door de klimaatverandering zullen er immers vaker droge zomers en dus droogvallende venbodems voorkomen.

LITERATUUR

- Berten R, Nagel C. 2012. *Carex bohemica* na 100 jaar afwezigheid opnieuw opgedoken in Bokrijk (prov. Limburg). *Dumortiera* 100: 12–15.
- Chater AO. 1980. *Carex*. In: Tutin TG, Heywood VH, Burges NA, Moore DM, Valentine DH, Walters SM, Webb DA. (eds.). 1980. *Flora Europaea*. Vol. 5: Alismataceae to Orchidaceae (Monocotyledones): 290–323. Cambridge University Press, Cambridge.
- Duistermaat H. 2020. Heukels' Flora van Nederland, ed. 24. Noordhoff Uitgevers, Groningen / Utrecht.
- Egorova TV. 1999. The Sedges (*Carex* L.) of Russia and adjacent states (within the limits of the former USSR). St.-Petersburg & St. Louis.
- Hendrichs M, Michalski S, Begerow D, Oberwinkler F, Hellwig FH. 2004. Phylogenetic relationships in *Carex*, subgenus *Vignea* (Cyperaceae), based on

- ITS sequences. *Plant Syst. Evol.* 246: 109–125. (<https://doi.org/10.1007/s00606-004-0127-1>).
- Heß HE, Landolt E, Hirzel R. 1967. *Flora der Schweiz und angrenzender Gebiete*. Vol. 1: 418–489. Basel & Stuttgart.
- Jerry AC, Simpson DA, Foley MJY, Porter MS. 2007. *Sedges of the British Isles*, ed. 3. Botanical Society of the British Isles, London.
- Koopman J. 2010. Carex- hybriden in Nederland. *Gorteria* 34: 159–169.
- Koopman J. 2015. Allochtone Zeggen (Carex- soorten) in Nederland. *Gorteria* 37: 73–83.
- Koopman J. 2022. *Carex Europaea*. Vol. 1, ed. 3. Margraf Publishers.
- Koopman J, Więclaw H. 2016. The section *Ammoglochin* Dum. (Carex, Cyperaceae) in the Netherlands. *Gorteria* 38: 43–55.
- Koopman J, Więclaw H. 2017. The section *Phaestoglochin* (Carex, Cyperaceae) in the Netherlands. *Gorteria* 39: 79–87.
- Koopman J, Więclaw H. 2019. The section *Ceratocystis* (Carex, Cyperaceae) in the Netherlands. *Gorteria* 41: 1–13.
- Koopman J, van Beusekom F, Waltje H, Simons E. 2022. *Carex* (Cyperaceae) in Nederland. *Nova Flora Neerlandica*. KNNV-Uitgeverij.
- Mastrogiuseppe J, Rothrock PE, Dibble AC, Reznicek AA. 2002. *Carex Linnaeus sect. Ovales Kunth*. In: Ball PW, Reznicek AA, Murray DF (eds.), *Flora of North America north of Mexico*. Vol. 23: 332–378. Oxford University Press, New York. – Webversie gepubliceerd op het internet via www.efloras.org; voor dit artikel is de Flora of North America voor het laatst geraadpleegd op 29 augustus 2023. Missouri Botanical Garden, St. Louis (MO) / Harvard University Herbaria, Cambridge (MA).
- Weeda EJ, Keulen SMA, Koelink JW. 2006. Maai-beheer in de Kathager Beemden beloond: Veenzegge (*Carex davalliana* Sm.) nieuw voor Nederland. *Nat. Hist. Maandblad* 95: 262–268.